SHAXS TARBIYASIGA YO‘NALTIRILGAN RAQAMLI KONTENTLARNING XALQARO STANDARTLARI VA ULARNI AMALIYOTGA JORIY ETISH MASALALARI

Ibraimov Xolboy Ibragimovich
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti direktori, pedagogika fanlari doktori, akademik
https://doi.org/10.5281/zenodo.23506078

Annotatsiya. *Mazkur maqolada raqamli transformatsiya sharoitida shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilgan raqamli kontentlarni ishlab chiqish, saralash, ekspertizadan o‘tkazish, ta’lim-tarbiya jarayoniga joriy etish va ularning samaradorligini baholashning nazariy-metodologik hamda amaliy masalalari tahlil qilingan. Zamonaviy raqamli muhitda inson nafaqat axborot iste’molchisi, balki raqamli kontent yaratuvchi, tarqatuvchi va unga baho beruvchi sub’ekt sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois raqamli kontentning mazmuniy sifati bilan bir qatorda uning tarbiyaviy yo‘naltirilganligi, ilmiy asoslanganligi, ishonchliligi, inklyuzivligi, axborot xavfsizligi, shaxsiy ma’lumotlarni muhofaza qilish, yosh xususiyatlariga mosligi, milliy-madaniy qadriyatlar bilan uyg‘unligi va inson qadr-qimmatini hurmat qilishi muhim ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli kontent, shaxs tarbiyasi, raqamli ta’lim, raqamli madaniyat, raqamli savodxonlik, media savodxonlik, axborot savodxonligi, tarbiyaviy kontent, sun’iy intellekt, raqamli xavfsizlik, inklyuzivlik, pedagogik dizayn, xalqaro standartlar, sifat mezonlari, raqamli pedagogika.*

Аннотация. *В данной статье проанализированы теоретико-методологические и практические вопросы разработки, отбора, экспертной оценки, внедрения в образовательный и воспитательный процесс цифрового контента, ориентированного на воспитание личности, а также оценки его эффективности в условиях цифровой трансформации. В современной цифровой среде человек выступает не только потребителем информации, но и субъектом, создающим, распространяющим и оценивающим цифровой контент. В связи с этим наряду с содержательным качеством цифрового контента важное значение приобретают его воспитательная направленность, научная обоснованность, достоверность, инклюзивность, информационная безопасность, защита персональных данных, соответствие возрастным особенностям, гармоничное сочетание с национальными и культурными ценностями, а также уважение достоинства человека.*

Ключевые слова: *цифровой контент, воспитание личности, цифровое образование, цифровая культура, цифровая грамотность, медиаграмотность, информационная грамотность, воспитательный контент, искусственный интеллект, цифровая безопасность, инклюзивность, педагогический дизайн, международные стандарты, критерии качества, цифровая педагогика.*

Abstract. *This article analyzes the theoretical, methodological, and practical issues of developing, selecting, expert-reviewing, integrating digital content aimed at personal development into the educational and воспитательный process, as well as assessing its effectiveness in the context of digital transformation. In the modern digital environment, an individual acts not only as a consumer of information but also as a subject who creates, disseminates, and evaluates digital content. Therefore, alongside the substantive quality of digital content, particular importance is attached to its educational and воспитательный orientation, scientific validity, reliability, inclusiveness, information security, protection of personal data, age appropriateness, alignment with national and cultural values, and respect for human dignity.*

Keywords: *digital content, personal development, digital education, digital culture, digital literacy, media literacy, information literacy, educational content, artificial intelligence, digital security, inclusiveness, pedagogical design, international standards, quality criteria, digital pedagogy.*

XXI asrda raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotining deyarli barcha sohalariga chuqur kirib borishi ta’lim va tarbiya jarayonining mazmuni, shakllari, vositalari hamda metodlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Insonning dunyoqarashi, qadriyatlari, axloqiy qarashlari, ijtimoiy xulq-atvori va kommunikativ madaniyati endi faqat oila, ta’lim muassasasi, mahalla va an’anaviy axborot vositalari ta’sirida emas, balki raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, videokontentlar, elektron ta’lim resurslari, mobil ilovalar, virtual muhitlar va sun’iy intellekt tizimlari ta’sirida ham shakllanmoqda.

Bugungi kunda raqamli muhit shaxsning kundalik hayotining ajralmas qismiga aylanib ulgurdi. Inson ma’lumot olish, bilim egallash, muloqot qilish, o‘z fikrini ifodalash, ijtimoiy munosabatlarga kirishish, kasbiy faoliyat olib borish va hatto o‘z shaxsiy dunyoqarashini shakllantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanmoqda. Bu holat raqamli muhitning tarbiyaviy potensialini jiddiy o‘rganishni talab qiladi.

Raqamli muhitning imkoniyatlari juda keng. U insonga jahon axborot resurslaridan foydalanish, turli madaniyatlar bilan tanishish, mustaqil ta’lim olish, ijodiy qobiliyatlarini namoyon qilish, yangi bilimlarni tezkor egallash va ijtimoiy tashabbuslarda ishtirok etish imkonini beradi. Biroq raqamli muhitda muayyan xavflar ham mavjud. Xususan, ishonchsiz axborot, dezinformatsiya, manipulyativ kontent, kiberbulling, shaxsiy ma’lumotlarning himoyasizligi, raqamli qaramlik, yoshga mos bo‘lmagan kontentlar, algoritmik ta’sir va stereotiplarning tarqalishi shaxs tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan raqamli texnologiyalardan foydalanishning o‘zi emas, balki ulardan qanday maqsadda, qanday mazmunda va qanday pedagogik-axloqiy mezonlar asosida foydalanish masalasi birinchi darajali ahamiyat kasb etadi.

YuNESKOning sun’iy intellekt etikasi bo‘yicha tavsiyalarida inson huquqlari va qadr-qimmati, adolat, shaffoflik, inson nazorati va raqamli savodxonlik asosiy tamoyillar sifatida belgilangan. YuNISEF esa bolalar uchun raqamli va sun’iy intellektga asoslangan muhitlarni yaratishda xavfsizlik, maxfiylik, adolat, shaffoflik, hisobdorlik va bolaning eng yaxshi manfaatlarini ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. OECD yondashuvida ham bolalarning raqamli muhitdagi farovonligini ta’minlash davlat, ta’lim muassasasi, ota-ona, texnologik kompaniyalar va jamiyatning o‘zaro hamkorligini talab qiluvchi kompleks vazifa sifatida qaraladi.

Demak, raqamli kontentni shaxs tarbiyasining muhim vositasi sifatida ko‘rib chiqish bugungi ta’lim siyosati va pedagogik tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilgan raqamli kontent tushunchasi. Raqamli kontent keng ma’noda elektron shaklda yaratilgan, saqlanadigan, qayta ishlanadigan va tarqatiladigan matn, audio, video, infografika, animatsiya, elektron kitob, multimedia mahsuloti, interaktiv topshiriq, onlayn kurs, mobil ilova, virtual muhit va sun’iy intellekt yordamida yaratiladigan materiallarni qamrab oladi.

Biroq har qanday raqamli ta’limiy materialni avtomatik ravishda tarbiyaviy kontent deb baholab bo‘lmaydi. Shaxs tarbiyasiga yo‘naltirilgan raqamli kontentda ta’limiy maqsad bilan bir qatorda muayyan shaxsiy va ijtimoiy sifatlarni shakllantirish maqsadi ham mavjud bo‘lishi kerak.

Bunday sifatlarga mas’uliyat, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, insonparvarlik, bag‘rikenglik, madaniy muloqot, huquqiy madaniyat, ekologik mas’uliyat, axborotni tanqidiy baholash, raqamli etika, ijtimoiy faollik, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z-o‘zini nazorat qilish kabi kompetensiyalar kiradi.

Shu ma’noda raqamli tarbiyaviy kontentning asosiy vazifasi ta’lim oluvchiga tayyor xulq-atvor modelini majburan singdirish emas, balki unda mustaqil fikrlash, axloqiy tanlov qilish, o‘z qarorining oqibatlarini anglash va mas’uliyatli harakat qilish qobiliyatini shakllantirishdan iborat bo‘lishi lozim.

Raqamli tarbiyaviy kontentning muhim xususiyati shundaki, u shaxsga ta’sir ko‘rsatishda an’anaviy tarbiya vositalaridan farqli ravishda multimediaviylik, interaktivlik, tezkorlik va individuallashtirish imkoniyatlariga ega. Masalan, oddiy matn orqali berilgan axloqiy muammoni raqamli muhitda videossenariy, interaktiv vaziyat, virtual tanlov yoki keys asosida taqdim etish mumkin. Bunda ta’lim oluvchi nafaqat axborotni qabul qiladi, balki qaror qabul qiladi, o‘z pozitsiyasini asoslaydi va natijani tahlil qiladi.

Raqamli tarbiyaviy kontentga qo‘yiladigan xalqaro talablar. Xalqaro tajribani o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, sifatli raqamli kontentni yaratishda bir nechta fundamental mezonlar ustuvor ahamiyatga ega.

Birinchidan, raqamli kontent aniq maqsadga ega bo‘lishi kerak. Kontentning qiziqarli yoki zamonaviy dizaynga ega ekanligi uning tarbiyaviy samaradorligini avtomatik ravishda ta’minlamaydi. Kontent yaratishdan oldin uning qanday tarbiyaviy natijaga olib kelishi, qaysi shaxsiy sifatni rivojlantirishi, qaysi yosh guruhiga mo‘ljallangani va natija qanday baholanishi aniq belgilanishi lozim.

Ikkinchidan, kontentning ilmiy va axborot ishonchliligi ta’minlanishi zarur. Raqamli muhitda axborot miqdorining keskin ortishi ma’lumotlarning haqqoniyligini tekshirishni muhim vazifaga aylantirdi. Tarbiyaviy kontent ishonchli ilmiy manbalarga asoslanishi, fakt va sub’ektiv fikrni ajratishi, foydalanilgan manbalarni ko‘rsatishi, eskirgan ma’lumotlarni yangilashi va sun’iy intellektdan foydalanilgan hollarda bu haqda ochiq axborot berishi lozim.

Uchinchidan, raqamli kontent inson huquqlari va qadr-qimmatiga hurmat tamoyiliga asoslanishi kerak. Tarbiyaviy kontent shaxsni kamsitmasligi, muayyan

ijtimoiy guruhlarga nisbatan nafrat yoki adovatni kuchaytirmasligi, stereotiplarni mutlaq haqiqat sifatida taqdim etmasligi zarur.

To‘rtinchidan, kontent yosh va psixologik xususiyatlarga mos bo‘lishi kerak. Maktabgacha yoshdagi bola, o‘smir, talaba va katta yoshdagi ta’lim oluvchi uchun bir xil kontentdan foydalanish samaradorlikni pasaytiradi. Shu sababli kontentning mazmuni, vizual tili, murakkabligi, interaktivlik darajasi va axloqiy muammolarni taqdim etish usuli yosh xususiyatlariga moslashtirilishi zarur.

Beshinchidan, raqamli kontent inklyuziv bo‘lishi kerak. Imkoniyati cheklangan shaxslar, turli ijtimoiy qatlamlar vakillari, turli til muhitidagi foydalanuvchilar va maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega shaxslar uchun kontentdan foydalanish imkoniyati ta’minlanishi lozim.

Xalqaro tajriba va uning ahamiyati. Yevropa Ittifoqi raqamli ta’lim siyosatida yuqori sifatli, inklyuziv va ochiq raqamli ta’lim ekotizimini shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Raqamli kontentni tanlash va yaratishda pedagogik maqsadga muvofiqlik, ta’lim natijasi, foydalanuvchi faolligi, inklyuzivlik, huquqiy muvofiqlik, ishonchlilik, xavfsizlik va texnik moslik muhim mezonlar sifatida belgilangan.

OECD yondashuvi raqamli muhitda bolalar va yoshlarning farovonligini ta’minlash uchun faqat ta’lim muassasasining harakati yetarli emasligini ko‘rsatadi. Davlat organlari, ta’lim muassasalari, ota-onalar, raqamli xizmat ko‘rsatuvchilar, jamoat tashkilotlari va yoshlarning o‘zaro hamkorligiga asoslangan ekotizim zarur.

YuNISEFning bolalar va sun’iy intellektga oid yondashuvlari ham raqamli mahsulotlarni bolalar huquqlari nuqtai nazaridan baholash zarurligini ko‘rsatmoqda. Bunda xavfsizlik, maxfiylik, kamsitmaslik, adolat, shaffoflik, hisobdorlik va bolaning eng yaxshi manfaatlarini ta’minlash kabi tamoyillar asosiy o‘rinni egallaydi.

Mazkur tajribalar O‘zbekiston uchun ham muhim metodologik ahamiyatga ega. Biroq xalqaro modellarni mexanik ravishda ko‘chirish emas, balki ulardagi umuminsoniy prinsiplarni milliy ta’lim-tarbiya tizimi bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq.

Raqamli tarbiyaviy kontentni amaliyotga joriy etish mexanizmi. Raqamli tarbiyaviy kontentni amaliyotga joriy etish tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Bu jarayonni sakkiz bosqich asosida tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich — tarbiyaviy ehtiyojlarni diagnostika qilish. Bunda muayyan yosh va ijtimoiy guruhning tarbiyaviy ehtiyojlari, mavjud muammolari va raqamli xulq-atvori o‘rganiladi. So‘rovnoma, intervyu, kuzatuv, fokus-gruppa, pedagogik diagnostika va boshqa ilmiy usullardan foydalanish mumkin.

Ikkinchi bosqich — aniq tarbiyaviy maqsadni belgilash. Masalan, raqamli muloqot madaniyatini shakllantirish maqsad qilingan bo‘lsa, ta’lim oluvchi

konfliktli vaziyatda hurmatli va mas’uliyatli muloqot qilishning bir nechta konstruktiv usullarini bilishi va amaliyotda qo‘llay olishi kerak.

Uchinchi bosqich — kontent arxitekturasini ishlab chiqish. Raqamli tarbiyaviy kontentni «muammoli vaziyat – axborot – tanlov – qaror – oqibat – refleksiya – xulosa» modeli asosida tashkil etish mumkin.

To‘rtinchi bosqich — kompleks ekspertiza. Kontent nashr etilishidan oldin ilmiy, pedagogik, psixologik, axloqiy va texnik ekspertizadan o‘tkazilishi maqsadga muvofiq.

Beshinchi bosqich — pilot sinov. Kontentni keng auditoriyaga joriy etishdan oldin cheklangan guruhda sinab ko‘rish, uning tushunarliligi, qabul qilinishi, texnik qulayligi va tarbiyaviy ta’sirini o‘rganish zarur.

Oltinchi bosqich — institutsional joriy etish. Pilot natijalari ijobiy bo‘lgandan keyin kontent ta’lim muassasalarida tizimli qo‘llanilishi mumkin. Buning uchun pedagoglar uchun metodik tavsiyalar, foydalanish reglamentlari, monitoring mexanizmlari va qayta aloqa kanallari ishlab chiqilishi lozim.

Yettinchi bosqich — natijalar monitoringi. Kontent samaradorligi faqat uning qancha marta ko‘rilgani yoki yuklab olingani bilan baholanmasligi kerak. Uning ta’lim oluvchining bilimi, munosabati, qaror qabul qilishi va xulq-atvoriga ta’siri o‘rganilishi lozim.

Sakkizinchi bosqich — kontentni muntazam yangilash. Raqamli muhitda yangi texnologiyalar, yangi xavflar va yangi ijtimoiy muammolar paydo bo‘layotgani uchun kontentning mazmuni ham muntazam yangilanishi zarur.

Raqamli tarbiyaviy kontent sifatini baholash. Raqamli tarbiyaviy kontentning sifatini baholashda integral yondashuvdan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda mazmunning ilmiy ishonchliligi, pedagogik samaradorlik, axloqiy muvofiqlik, raqamli xavfsizlik, inklyuzivlik, foydalanish qulayligi, tarbiyaviy ta’sir va milliy-madaniy moslik kabi ko‘rsatkichlar hisobga olinishi mumkin.

Pedagogning raqamli tarbiyaviy kontentdan foydalanishdagi roli. Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga kirib kelishi pedagogning rolini kamaytirmaydi, balki uni sifat jihatidan o‘zgartiradi. An’anaviy ta’limda pedagog asosan bilim manbai sifatida namoyon bo‘lgan bo‘lsa, raqamli ta’lim muhitida u kontent kuratori, axborot filtri, raqamli etika bo‘yicha maslahatchi, mediasavodxonlik fasilitatori, tarbiyaviy muloqot tashkilotchisi va ta’lim natijalarini tahlil qiluvchi mutaxassisga aylanmoqda. Shuning uchun raqamli tarbiyaviy kontentni joriy etish bilan bir vaqtda pedagoglarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish ham ustuvor vazifa bo‘lishi kerak.

Sun’iy intellekt sharoitida raqamli tarbiya. Sun’iy intellektning ta’lim sohasiga jadal kirib kelishi raqamli tarbiyaviy kontent tushunchasiga ham yangi mazmun bermoqda. Endi kontent inson tomonidan, inson va sun’iy intellekt hamkorligida yoki avtomatlashtirilgan tizimlar orqali yaratilishi mumkin. Bu jarayon yangi

axloqiy va metodologik savollarni yuzaga keltiradi. Sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan tarbiyaviy kontent qanchalik ishonchli? Unda stereotiplar mavjud emasmi? Algoritm muayyan qarashlarni bir tomonlama targ‘ib qilmaydimi? Kontentdagi ma’lumotlar qaysi manbalarga asoslangan? Foydalanuvchining shaxsiy ma’lumotlari qanday saqlanadi? Bu kabi savollarga javob bermasdan turib, sun’iy intellekt asosidagi tarbiyaviy kontentni keng joriy etish maqsadga muvofiq emas. Shu sababli AI ishtirokida yaratilgan tarbiyaviy kontent uchun inson nazorati, faktlarni tekshirish, algoritmik adolat, ma’lumotlar maxfiyligi, shaffoflik va axloqiy ekspertiza talablarini belgilash zarur.

O‘zbekiston sharoitida raqamli tarbiyaviy kontentni rivojlantirish bo‘yicha takliflar. O‘zbekistonda raqamli tarbiyaviy kontentlarni tizimli rivojlantirish uchun, avvalo, raqamli tarbiyaviy kontent sifatiga qo‘yiladigan milliy talablarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Bu talablarda kontentning maqsadi, yoshga mosligi, pedagogik samaradorligi, ilmiy ishonchliligi, axloqiy xavfsizligi, inklyuzivligi, milliy-madaniy mosligi, texnik sifati va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish mezonlari belgilab qo‘yilishi lozim.

Ikkinchidan, raqamli tarbiyaviy kontentlarning milliy reestrini shakllantirish maqsadga muvofiq. Unda kontent nomi, muallifi, maqsadi, auditoriyasi, ekspertiza natijasi, yaratilgan va yangilangan sanasi, foydalanish sohasi va metodik tavsiyalar haqida ma’lumotlar berilishi mumkin.

Uchinchidan, mustaqil raqamli kontent ekspertizasi tizimini shakllantirish zarur. Ekspertlar tarkibiga pedagoglar bilan bir qatorda psixologlar, sotsiologlar, huquqshunoslar, IT mutaxassislari, tilshunoslar va axloqshunoslarni jalb etish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, pedagoglarning raqamli pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur. Malaka oshirish dasturlariga raqamli tarbiya, mediasavodxonlik, raqamli etika, sun’iy intellektdan foydalanish, axborot xavfsizligi va raqamli kontentni baholash bo‘yicha maxsus modullarni kiritish maqsadga muvofiq.

Beshinchidan, ota-onalarning raqamli pedagogik madaniyatini oshirish zarur. Chunki bola va yoshlarning raqamli muhitdagi xulq-atvoriga oiladagi raqamli madaniyat ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Oltinchidan, ta’lim oluvchilarni raqamli kontentning passiv iste’molchisi emas, balki mas’uliyatli kontent yaratuvchisiga aylantirish lozim. Buning uchun raqamli hikoyalar, podkastlar, ijtimoiy roliklar, infografikalar, elektron loyihalar va raqamli volontyorlik kabi faoliyat turlarini kengaytirish mumkin.

Yettinchidan, raqamli tarbiyaviy kontent samaradorligini milliy monitoring tizimiga kiritish zarur. Bunda «kontent necha marta ko‘rildi?» degan savoldan ko‘ra

«kontent ta’lim oluvchining bilimi, munosabati va xulq-atvorida qanday o‘zgarish hosil qildi?» degan savol ustuvor bo‘lishi kerak.

Xulosa. Raqamli transformatsiya sharoitida shaxs tarbiyasi mazmunan yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Endi tarbiya jarayonini faqat oila, ta’lim muassasasi va pedagog faoliyati bilan cheklash mumkin emas. Raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar, multimedia vositalari, algoritmlar va sun’iy intellekt tizimlari ham insonning dunyoqarashi, qadriyatlari, muloqot madaniyati va qaror qabul qilish jarayoniga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omilga aylanmoqda. Shu sababli raqamli kontentga oddiy texnik mahsulot sifatida emas, balki shaxsni shakllantiruvchi pedagogik, ijtimoiy va madaniy vosita sifatida yondashish zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, sifatli raqamli kontent bir vaqtning o‘zida bir nechta talabga javob berishi lozim. U ilmiy ishonchli, pedagogik jihatdan asoslangan, axloqiy nuqtai nazardan mas’uliyatli, inklyuziv, xavfsiz, yoshga mos, milliy-madaniy kontekstni hisobga olgan va muntazam ravishda takomillashtiriladigan bo‘lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. *Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.* – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 295–297-b.
2. Mirziyoev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda.* – Toshkent: O‘qituvchi MU MChJ, 2021. – 7-b.
3. Ibraimov X., Kuronov M., Fozilov J., Zaripov F. *Ota-ona – murabbiy.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2024. – 220 b.
4. Ibraimov X. va boshq. *Najot tarbiyada.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2025. – 60 b.
5. Ibraimov X. va boshq. *Go‘zal xulq modellari.* – Toshkent: Ilm ziyo zakovat, 2025. – 80 b.
6. Ibraimov X. va boshq. *Ma’naviy-axloqiy tarbiya metodlari.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2025. – 68 b.